

УДК 330.101.22

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЧИННИКІВ ТА НАСЛІДКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

І. Шегинський

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1
e-mail: I_Shehynskyy@ukr.net*

Важливість вивчення природи економічного зростання полягає в тому, що воно є основою зростання добробуту громадян, а аналіз факторів, що його визначають, дозволяє пояснити відмінності в рівні та динаміці темпів розвитку різних країн. Як забезпечити стале економічне зростання, які чинники його зумовлюють, чому одні країни розвиваються швидше, а інші повільніше, що необхідно зробити для підтримання високого рівня добробуту, якщо він уже досягнутий і яких заходів слід вжити слаборозвинутим країнам, щоб досягти цього рівня – це питання, що турбують економістів усього світу.

Ключові слова: ринок, економічна система, економічне зростання, фактори пропозиції, фактор попиту, ефективність, конкуренція, інвестиції, ВВП.

Західні економісти під економічним зростанням розуміють довгострокове розширення виробничого потенціалу країни. Відомо, що у короткостроковому періоді зростання вимірюють щорічною відсотковою зміною реального валового національного продукту – на нього головним чином впливає сукупний попит ($C + I + G + (X - M)$), але й короткострокова сукупна пропозиція (SRAS) також є важливим чинником. У довгостроковому періоді економічне зростання відображає позитивна динаміка реального ВВП або потенційний ВВП, і це графічно ілюструє переміщення вправо довгострокової кривої сукупної пропозиції (LRAS) (див. рис. 1).

Аналіз статистичних даних підтверджує існування значних розбіжностей в середніх темпах економічного зростання різних країн (наприклад, на рис. 2. зображено зміни реального ВВП Китаю, Індії, Великобританії, США та країн Єврозони).

З нього видно, що Китай та Індія є прикладом країн, що демонструють високі темпи зростання, які значно перевищують аналогічні показники більшості розвинутих ринкових країн. Порівняння Китаю та Індії показує, що Китай випереджає свого дуже динамічного конкурента. Хоч обидві згадані країни в останні роки відчули на собі вплив світової економічної кризи, уповільнення темпів економічного зростання у них не було настільки глибоким як у інших представлених на графіку країнах.

Для розвинутих ринкових економік таких як США і Великобританія, "нормальні темпи економічного зростання" – 2-3% на рік – залежно від фази ділового циклу у якій перебуває їх економіка. Показники економічного зростання в зоні євро є подібними, проте потрібно зважати на те, що на графіку наведені середні дані, які стосуються сімнадцяти країн, що використовують одну грошову одиницю, і серед

яких є економіки що досить швидко зростають та країни, що мають серйозні економічні проблеми.

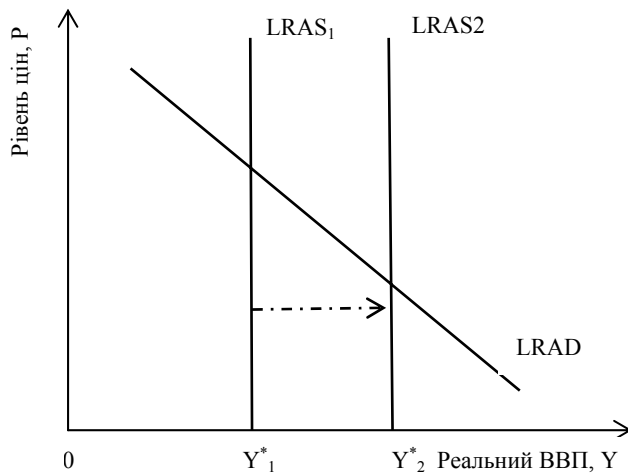

Рис. 1. Графічне зображення економічного зростання у довгостроковому періоді

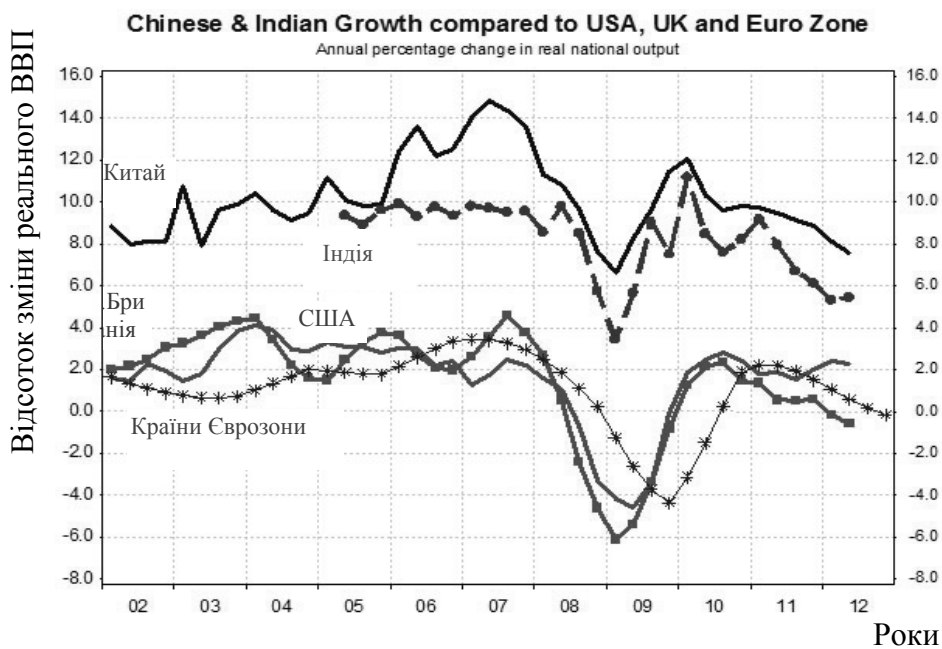

Рис. 2. Темпи економічного зростання Китаю, Індії, США, Великобританії та країн Єврозони

Джерело: Reuters EcoWin.

Зростання довгострокової сукупної пропозиції графічно зображається переміщенням вправо межі виробничих можливостей (МВМ)

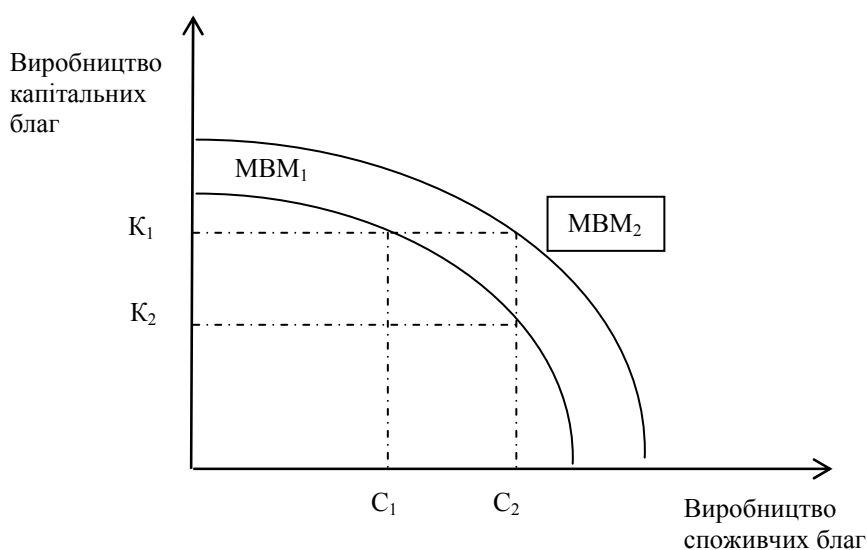

Рис. 3 Межа виробничих можливостей

На графіку видно, як зростання виробничого потенціалу країни переміщує МВМ, що дозволяє збільшити пропозицію і споживчих і капітальних благ. Напряму, у якому розвиватиметься економіка залежить від ухвалених рішень з приводу розподілу обмежених ресурсів між продуктами, які можна споживати сьогодні і виробництвом капітальних благ. Ці рішення також визначають темпи економічного зростання, або розвитку країни (економісти щораз частіше ототожнюють ці терміни).

У таблиці 1 наведені темпи економічного зростання, досягнуті світовою економікою протягом трьох останніх років, а також країнами, що розвиваються, включно з вище згаданими Китаєм та Індією.

Таблиця 1

Темпи економічного зростання світової економіки

Зростання реального ВВП (%)		2010	2011	2012
	Світова економіка	4,1	2,7	2,5
	Країни, що розвиваються (в т.ч. Китай та Індія)	5,6	4,4	3,6

Джерело: [1]

Статистичні дані підтверджують, що країни, які розвиваються демонструють вищі темпи економічного зростання ніж світова економіка та, тим більше, розвинуті ринкові країни (рис. 2). У чому причина такої різниці? Для відповіді на це запитання проаналізуємо чинники (рушійні сили) економічного зростання.

Економісти неодноразово досліджували визначники довгострокового зростання ВВП (рис. 4) [2,3]. Проте, кожна країна є унікальною економічною системою і ступінь впливу того чи іншого визначника залежить від конкретної ситуації та часу. Слід пам'ятати також, що у сучасному взаємозалежному глобалізованому світі, економічне зростання не відбувається в умовах автаркії. Більшість країн мають відкриті економіки, тому події в одній з них чи регіоні можуть істотно вплинути на перспективи економічного зростання в іншій.

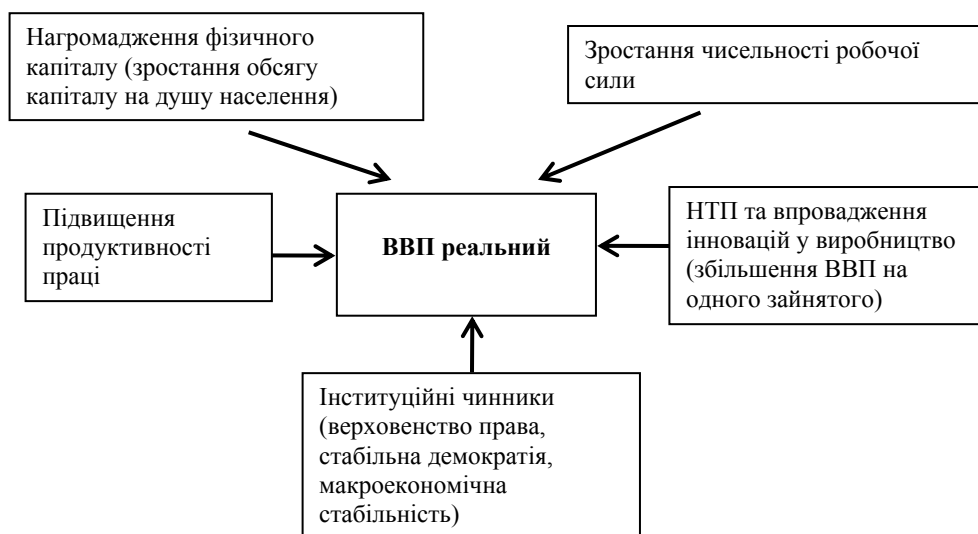

Рис. 4. Визначники економічного зростання

Незаперечним залишається той факт, що усі без виключення нації намагаються забезпечити стійкі та високі темпи економічного зростання оскільки воно (зростання) забезпечує такі переваги:

1. Підвищення рівня життя – зростання реальних доходів на душу населення;
2. Стимулює створення нових робочих місць. У довгостроковому періоді економіка зростає завдяки впровадженню у виробництво досягнень НТП, що знижує собівартість одиниці продукції. У короткостроковому періоді зростання відображає, що економіка працює за повної зайнятості та досягає повного обсягу виробництва. Тому із збільшенням чисельності населення і зростанням заробітної плати економіка має зростати, щоб створити достатню кількість нових робочих місць;
3. Фінансові вигоди – стійке зростання ВВП збільшує податкові надходження до державного бюджету і дає уряду додаткові гроші на збільшення виробництва громадських благ, а також дозволяє скоротити дефіцит бюджету;
4. Інвестиції – ефект акселератора – зростання попиту і виробництва стимулює інвестиції – це підтримує зростання за рахунок збільшення довгострокової сукупної пропозиції;
5. Психологічний ефект – впевненість у завтрашньому дні для споживача та виробника. Зростання позитивно впливає на бізнес через збільшення прибутку та впевненість у собі. Для споживачів щораз сильніша та стабільна економіка – найпереконливіший аргумент витратити гроші на придбання дорогих товарів тривалого використання;
6. Може допомогти захистити довкілля, через інвестування в природозахисне обладнання і технології. Інновації та науковий пошук підвищують ефективність виробничої діяльності та знижують витрати. У цьому контексті з року в рік зростає кількість прихильників етичного (відповідального) споживання і корпоративної соціальної відповідальності.

Спрощено вище згадані чинники можна зобразити у вигляді "замкнутого кола зростання"

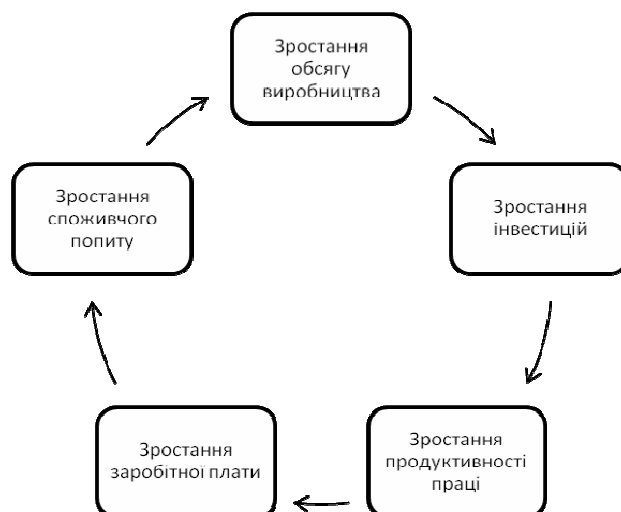

Рис. 5. Замкнуте коло економічного зростання

Проте, окрім позитивного впливу на національні економіки, світову економіку в цілому, економічне зростання має й певні економічні та соціальні негативні впливи.

Якщо сукупний попит зростає швидшими темпами аніж сукупна пропозиція – створюються умови для зростання цін. Тому багато країн що розвиваються і демонструють високі темпи економічного зростання зіткнулися з високими темпами інфляції (наприклад, Індія).

Існує думка, що у швидкозростаючій економіці тривалість робочого дня має тенденцію до збільшення і це може порушити баланс між часом на працю та відпочинок.

У зростаючій економіці створюються нові робочі місця, про те, також відбуваються й структурні зміни. З розвитком одних галузей економіки інші можуть занепадати. Тому структурне безробіття може збільшити його природний рівень, незважаючи на економічне зростання. Отже робоча сила має бути професійно мобільною.

Надзвичайно важливим негативним наслідком економічного зростання може бути загострення існуючих та виникнення нових екологічних проблем. Швидке зростання може призвести до виникнення негативних побічних наслідків економічної діяльності. Наприклад, для великих міст характерне інтенсивне шумове забруднення, зниження якості повітря і перевантаження доріг.

Економічне зростання може призвести до різкого збільшення кількості побутових та промислових відходів і таким чином збільшити побічні наслідки економічної діяльності. Знижує суспільний добробут також збільшення обсягів споживання суспільно шкідливих товарів. Виникнення екологічних збитків знижує темпи економічного зростання.

Важливим аспектом забезпечення сталого економічного зростання є швидке використання дефіцитних ресурсів. Відомо, що світові природні ресурси обмежені і з часом ця проблема лише загострюється. Пошук шляхів збереження ресурсів для майбутніх поколінь має життєво важливе значення для сталого зростання. Надмірне використання нафти швидко спустошує її родовища, а пошук нових стає все важчим. Навіть вода, яку багато людей вважають невичерпним даровим благом природи, з часом стане дефіцитним ресурсом. За даними ООН, до 2025 року 1,8 млрд. людей відчуватимуть нестачу води.[4] У доповіді Стерна [5] окреслені небезпечні наслідки зневажливого ставлення до довкілля, особливо значних викидів CO₂ в атмосферу.

Багато видів тварин та рослин зникнуть через вирубування лісів, які використовуються для створення умов проживання щораз більшої кількості населення планети. Уже сьогодні 16000 видів знаходяться під загрозою вимирання. У 1900 році, відповідно до доповіді ООН "Глобальна екологічна перспектива", на одну людину припадало 7,91 гектара лісу, в той час як за оцінками експертів до 2050 року буде лише 1,63 га, якщо нинішні тенденції збережуться. [6]

Величезною проблемою, що виникає у результаті швидкого економічного зростання є посилення нерівності у розподілі доходів. Наприклад, економічне зростання в Китаї сприяло величезному збагаченню окремих індивідів, та посилило розрив між багатими і бідними. Середній дохід на душу населення в Китаї склав 17126 дол. США. Аналогічний показник в Індії – майже вдвічі менший – 6327 дол. У 2010 році в Китаї коефіцієнт Джині становив 0,47. Нерівність у розподілі доходів у цій країні уже зараз перевищила аналогічний показник в США.

Проте, не всі вигоди від економічного зростання розподіляються нерівномірно. Збільшення реального ВВП може підняти мільйони людей з абсолютної бідності, але також воно часто супроводжується посиленням майнового розшарування суспільства, що відображається у зростанні відносної бідності. Якщо нерівність зростає коли країна стає багатшою, актуалізується питання про необхідність пошуку компромісів між справедливістю та ефективністю.

Одним із способів вимірювання нерівності у розподілі доходів і багатства в різних країнах є коефіцієнт Джині. Чим вищим є значення індексу Джині (максимальне значення дорівнює 1), тим більшою є нерівність. Такі країни, як Японія, Данія і Швеція, як правило, мають низькі значення коефіцієнта Джині в той час як африканські, південноамериканські та пострадянські країни мають величезний розрив між доходами найбагатших і найбідніших верств населення.

Коли економісти аналізують дані про доходи і їх нерівність вони майже завжди орієнтуються на середній дохід, а не дохід на душу населення. Причина в тому, що дуже нерівномірний розподіл доходів означає, що є люди, які мають величезну заробітну плату і за рахунок цього середній рівень доходу в державі високий. Наприклад, у США, середній дохід майже на третину вищий, ніж середній подушний дохід і цей розрив зростає.

Навіть у такій високорозвинутій країні, як Великобританія, нерівність у розподілі доходів є значною та у 2011 році характеризувалася такими показниками: 18 % дітей (2,3 млн.), проживали в сім'ях з доходом нижче 60 % від середнього використовуваного доходу; 15 % людей працездатного віку (5,5 млн.) мали доходи нижче 60 % середнього використовуваного доходу; 17% пенсіонерів (2,0 млн. чоловік) мали доходи нижчі 60 % від середнього використовуваного доходу. [1]

Доводиться констатувати, що швидке економічне зростання часто призводить до збільшення нерівності як в розвинутих країнах, так і країнах, що розвиваються. Причини можуть бути наступні:

1. Різке зростання зарплати працівників високооплачуваних професій – ринкові економіки пропонують найвищу винагороду членам домогосподарств, що володіють найціннішими навиками, освітою, тощо;

2. Збільшення багатства через зростання цін на нерухомість – швидко зростаючі економіки часто стикаються зі стрімким зростанням цін на нерухомість;

3. Зростаючий розрив між міськими та сільськими районами, що супроводжується зростанням убогості в сільських районах;

4. Висока народжуваність в найбідніших домогосподарствах;

5. Наслідки нерівності поширюються на охорону здоров'я та освіту.

Тому багато залежить від того, як конкретний уряд організує виплату соціальної допомоги та налагодить прогресивну систему оподаткування, а також від бажання перерозподілити зростання доходів і багатства, так щоб вигоди від зростання розподілялися справедливо.

Незважаючи на вище перераховані проблеми, що виникають у контексті економічного зростання, кожен уряд ставить перед собою першочерговим завданням його забезпечення. Проте не кожна країна може продемонструвати високі та сталі темпи розвитку.

Розглянемо можливі обмеження стійкого економічного зростання. Деякі з них діють переважно в розвинених країнах, інші специфічні для країн, що розвиваються:

1. Інфраструктура. Погана інфраструктура гальмує зростання, бо вимагає вищих витрат для бізнесу, знижує мобільність робочої сили і погіршує можливість доставки товарів експортоорієнтованих підприємств на міжнародні ринки. Наприклад, майбутнє зростання Індії перебуває під загрозою через нерозвинуту інфраструктуру.

2. Залежність від експорту. Багато країн, в тому числі й Україна, спеціалізуються на виробництві товарів з низькою часткою доданої вартості, які є основною статтею експорту. Ціни цих сировинних товарів на світових ринках можуть бути дуже нестійкими. Їх зниження несприятливо впливає на економіку через різке скорочення доходів від експорту, зростання торговельного дефіциту і зростаючий ризик того, що країна не зможе інвестувати в розвиток інфраструктури освіти, охорони здоров'я тощо. Експортна спеціалізація може зробити країну вразливою до глобального економічного циклу.

3. Вразливість до зовнішніх шоків – в сьогоднішній глобальній економіці, події, що відбулися в одній частині світу можуть швидко досягти багатьох інших країн. Прикладом може бути світова фінансова криза 2007-2010 років, яка призвела до рецесії і серйозних фінансових труднощів у багатьох регіонах.

4. Низький рівень національних заощаджень – заощадження необхідні для фінансування інвестицій. У багатьох невеликих країнах з низьким доходом і високим рівнем бідності практично неможливо генерувати заощадження достатні, для акумулювання коштів, необхідних для фінансування інвестиційних проектів. Це збільшує залежність держави від міжнародних запозичень.

5. Обмежений доступ до фінансового капіталу і слабо розвинутий внутрішній ринок капіталу.

6. Корупція і погане управління – це вирішальний фактор для багатьох країн, що розвиваються. Високий рівень глибоко вкоріненої корупції і бюрократії можуть у різний спосіб перешкоджати зростанню, наприклад, через припинення надходження іноземних інвестицій, а також розвиток подій таким чином, що вітчизняні підприємства надаватимуть перевагу інвестуванню за кордон, а не у власну економіку. Уряди потребують стабільної та ефективної правової основи для збору податків, щоб створювати суспільні блага. Показовим прикладом наслідків дефіциту бюджету і проблеми зовнішнього боргу є Греція чи Кіпр (2012 р.).

7. Зменшення чисельності та/або старіння населення – в деяких країнах фактична чисельність населення знижується через еміграцію. Якщо держава втрачає багато молодих працівників – це руйнівним чином впливає на економічне зростання. Зміна вікової структури населення також має значення, оскільки призводить, наприклад, до зменшення співвідношення працюючих і їх утриманців. Ця проблема є актуальною також і для України. Тут чисельність населення невпинно зменшується починаючи з 1993. Вже нині у пенсійній системі України на 10 платників страхових внесків припадає 9 пенсіонерів.

8. Зростання інфляції – швидко зростаючі країни можуть зіткнутися з прискорення темпів інфляції, яка може зруйнувати економіку. Є два шляхи негативного впливу інфляції на економічне зростання – зниження реальних доходів громадян і прибутку виробників, та зростання витрат виробництва і зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках. У багатьох країнах, що розвиваються темпи інфляції зросли значною мірою через різке зростання цін на продукти харчування та інші споживчі блага.

9. Сталий дефіцит зовнішньоторговельного балансу через зростання імпорту. Деякі країни мають великий і зростаючий дефіцит поточного рахунку платіжного балансу. Тобто, вартість імпортованих товарів та послуг більша від вартості експорту і чистих інвестиційних доходів, що призводить до відтоку грошей з економіки. Високий торговельний дефіцит часто покривають зовнішніми запозиченнями або припливом іноземних інвестицій. Великий торговельний розрив в кінцевому підсумку може призвести до фінансової кризи та втрати довіри інвесторів.

10. Надмірне видобування природних ресурсів. Природні ресурси є важливим джерелом багатства для багатьох країн з низьким доходом. Тому, коли світові ціни зростають, з'являються стимули збільшити обсяги видобування корисних копалин для експорту. Однак це може призвести до надмірного зростання темпів видобування, що зрештою зруйнує потенціал зростання економіки.

11. Недостатні інвестиції в людський капітал. Підтримання сталого економічного зростання вимагає довгострокового підвищення продуктивності праці, інвестування в науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи. Людський фактор у процесі виробництва відіграє таку ж важливу роль як і фізичний капітал. Економічне зростання може бути обмежене браком кваліфікованих кадрів, тому підприємства, нарощуючи обсяги виробництва, змушені пропонувати вищу середню заробітну плату і нести більші інші витрати, пов'язані з наймом робочої сили. Високий рівень кваліфікації необхідний також, щоб дати можливість підприємствам (і, зрештою, країні) виробляти продукцію з високою часткою доданої вартості, яка може бути продана за відповідною ціною на світовому ринку.

12. Слабке заохочення і підтримка підприємництва. Процвітаюча культура підприємства має вирішальне значення для стимулювання нових підприємців-початківців і надання їм підтримки на початку діяльності.

13. Економічні і соціальні втрати від нерівномірного розподілу доходів і багатства. Це проблема, яка залишається актуальною протягом багатьох століть. В останні кілька десятиліть глобалізація підвищила середні темпи зростання в багатьох слабо- і середньорозвинутих країнах, одночасно збільшивши нерівність розподілу доходів і багатства. Коли розрив між багатими і бідними зростає, з'являється багато проблем – посилення соціальної напруженості, виникнення конфліктів, збільшення страхових виплат, витрат на забезпечення дотримання закону і правопорядку тощо.

14. Надмірно високий рівень запозичень – це типова проблема періоду тривалого піднесення для розвинених економік. Зокрема, в останні роки відбулося значне зростання особистих запозичень і боргу домогосподарств, що пов'язують з легким доступом до кредитів та зростанням цін на нерухомість. Багато країн уже пережили "лопання мильної бульбашки" спричиненої різким падінням цін на нерухомість, в результаті якого тисячі позичальників та фінансових установ пережили важкі часи.

15. Протекціонізм, як політика використання тарифних і нетарифних обмежень на імпорт, для захисту вітчизняних виробників від іноземної конкуренції. Експортні бар'єри обмежують доступ до міжнародних ринків і є перешкодою на шляху зростання для країн, які обрали відкритість у торгівлі та інвестиціях як чинник зростання

своїх економік. Наприклад, нові індустріальні країни протягом багатьох років з успіхом використовують експортно-орієнтоване зростання. Щоправда у період глобальної фінансової кризи економісти побоювалися повернення до активного використання інструментів протекціонізму у міжнародну торгівлю.

Людство змушене робити вибір між перевагами, які забезпечує економічне зростання (підвищення рівня добробуту громадян, створення нових робочих місць, фінансові та інвестиційні вигоди, впевненість економічних суб'єктів у завтрашньому дні, посилення захисту довкілля) та його негативними впливами (прискорення інфляції, подовження робочого дня, зростання структурного безробіття, загострення існуючих та виникнення нових екологічних проблем, збільшення кількості відходів, швидке використання ресурсів, посилення нерівності у розподілі доходів).

Незважаючи на кількісне переважання проблем, що супроводжують економічне зростання, уряди ставлять перед собою як першочергове завдання його забезпечення. Досягненню сталих темпів економічного зростання можуть перешкодити такі чинники як погана інфраструктура, надмірна залежність від експорту, вразливість до зовнішніх щодо національної економіки шоків, незначні національні заощадження, обмежений доступ до фінансового капіталу, корупція, зменшення чисельності та старіння населення, зростання інфляції, надмірне зростання імпорту та видобування природних ресурсів, недостатні інвестиції в людський капітал, слабка підтримка підприємництва, надто нерівномірний розподіл доходів і багатства, високий рівень державного боргу.

1. Geoff Riley. Economic Growth. 23 September, 2012. <http://www.tutor2u.net/economics/revision-notes/as-macro-economic-growth.html>
2. Шегинський І. М. Економічне зростання. У кн. Макроекономіка: навч. посібник / авт. кол.; за ред. Т. С. Смовженко і Г. Я. Стеблій. – К.: УБС НБУ, 2008. – 463 с.
3. Шегинський І., Шегинська Н. Чинники та перспективи економічного зростання в Україні//Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Посткризовий розвиток фінансової системи України: проблеми та перспективи (збірник наукових праць) / НАН України. Інститут регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. Є.І. Бойко. – Львів, 2011. Вип. 2/88. – С. 569-577.
4. UN Website. <http://www.un.org/en/index.shtml>
5. Stern Review on the Economics of Climate Change http://webarchive.Nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/independent_reviews/stern_review_economics_climate_change/sternreview_index.cfm
6. United Nations Environment Programme environment for development. <http://www.unep.org/geo/>

ON THE RELATIONSHIP OF FACTORS AND CONSEQUENCES OF ECONOMIC GROWTH

I. Shehynskyy

*Ivan Franko National University of L'viv, Universytetska str. 1, UA-79000, Lviv, Ukraine
e-mail: I_Shehynskyy@ukr.net*

Civilization is forced to do a choice between advantages which are provided by the economy growing (increase of level of welfare of citizens, creation of new workplaces, financial and investment benefits, confidence of economic subjects, in a tomorrow,

strengthening of protection of environment) and its negative influences (acceleration of inflation, lengthening of working day, growth of structural unemployment, sharpening of existing, and origin of new ecological problems, increase of amount of wastes, rapid use of resources, strengthening of inequality in allocation of profits).

Without regard to quantitative predominance of problems which accompany the economy growing, governments put before itself as a near-term task of his providing. Such factors as bad infrastructure, surplus dependence on an export, impressionability to external in relation to a national economy shocks, insignificant national savings, limited access to the financial capital, corruption, diminishing of quantity and senescence of population, growth of inflation, surplus growth of import and booty of natural resources, insufficient investments in a human capital, weak support of enterprise, too uneven allocation of profits and assets, high level of national debt can prevent achievement of permanent rates of the economy growing.

Keywords: market, economic system, economy growing, factors of supply, factor of demand, efficiency, competition, investments, GDP.

К ВОПРОСУ О ВЗАИМОСВЯЗИ ФАКТОРОВ И ПОСЛЕДСТВИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

И. Шегинский

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
79000, ул. Университетская, 1
e - mail: I_Shehynskyu@ukr.net*

Человечество вынуждено делать выбор между преимуществами, которые обеспечивает экономический рост (повышение уровня благосостояния граждан, создания новых рабочих мест, финансовые и инвестиционные выгоды, уверенность экономических субъектов в завтрашнем дне, усиление защиты окружающей среды) и его негативными влияниями (ускорение инфляции, удлинение рабочего дня, рост структурной безработицы, заострение существующих и возникновение новых экологических проблем, увеличение количества отходов, быстрое использование ресурсов, усиление неравенства в распределении доходов).

Незвизрая на количественное преобладание проблем, которые сопровождают экономический рост, правительства ставят перед собой как первоочередное задание его обеспечение. Достижению постоянных темпов экономического роста могут помешать такие факторы как плохая инфраструктура, избыточная зависимость от экспорта, податливость внешним относительно национальной экономики шокам, незначительные национальные сбережения, ограниченный доступ к финансовому капиталу, коррупция, уменьшение численности и старение населения, рост инфляции, избыточные рост импорта и добыча природных ресурсов, недостаточные инвестиции в человеческий капитал, слабая поддержка предпринимательства, слишком неравномерное распределение доходов и богатства, высокий уровень государственного долга.

Ключевые слова: рынок, экономическая система, экономический рост, факторы предложения, фактор спроса, эффективность, конкуренция, инвестиции, ВВП.